

Universitetet väljer språk

KERSTIN NORÉN

Skilj på forskning, forskningsinformation och utbildning! Det rådet ger Kerstin Norén i debatten om hur universitet och högskolor ska hantera engelska, svenska och andra språk. Kerstin Norén är prorektor vid Göteborgs universitet, där hon bland annat arbetar med att utveckla en långsiktig språkstrategi för universitetet.

En av de viktiga principerna för universitetens verksamhet uttrycks på följande sätt i den s.k. Bolognadeklarationen, universitetens Magna Charta, som undertecknades av ett stort antal europeiska rektorer i Bologna 1988: "Universitetet är den europeiska humanistiska traditionens förvaltare, men deras ständiga strävan är att uppnå universell kunskap. För att kunna fylla sin uppgift måste de bortse från alla geografiska och politiska gränser och därigenom bekräfta den tvingande nödvändigheten av att skilda kulturer får lära känna och påverka varandra." (Svensk översättning från Sveriges universitets och högskoleförbund 1999.)

En vanlig skillnad mellan olika kulturer är att de använder olika språk. Det är olika språk i egentlig mening men det är också olika genrer, som till exempel expertspråk respektive språk som riktar sig till studenter eller allmänhet. För att universitetens arbete med utbildning, forskning och forskningsinformation ska kunna följa den princip om universellt kultur- och kunskapsutbyte som uttrycks av rektorerna 1988, krävs alltså rik tillgång till och kunskap om olika språk och genrer inom universitetsvärlden.

I och med arbetet med den s.k. Bolognaprocessen för högre utbildning i Europa blev språkfrågorna viktiga även på ett mera praktiskt plan, eftersom studenter och lärare i allt högre grad förväntas verka i andra länder, skaffa nya kunskaper och därmed höja kvaliteten på hela den högre utbildningen i Europa. Som en effekt av detta kan nämnas att i maj 2005 kom en rapport från EU-kommissionen som utreder möjligheterna att skapa ett organ för lingvistisk mångfald och språkinläring (Agency for Linguistic Diversity and Language Learning). Man argu-

menterar starkt för att detta behövs för att stödja kunskapsutbytet.

Språkfrågor diskuteras för närvarande ovanligt intensivt inte bara på politisk nivå utan också inom universitetsvärlden. Det gäller bland annat diskussioner om behovet av språkpolicyer för lärosätena och vilka språk man "har råd" att ge utbildning i. Den senare frågan behandlar jag inte här, trots att den är både viktig och intressant och bör ingå i en språkpolicy. I den här artikeln ligger tyngdpunkten i stället på förhållandet mellan nationalspråk (som i Sverige är svenska) och lingua franca (som för närvarande huvudsakligen är engelska).

I medierna pågår också diskussioner om språkval. Under 2005 har exempelvis debatterats behovet av fler humanistiska och samhällsvetenskapliga avhandlingar på engelska för att göra dem mer spridda internationellt. (Inlägg till förmån för mer engelska av bl.a. professor Maria Ågren och kultur- och utbildningsminister Leif Pagrotsky; inlägg till förmån för fler- eller parallellspråkighet av bl.a. Olle Josephson och Christer Laurén.) Också svenskans ställning inom naturvetenskaperna har debatterats. (Inlägg till förmån för mer svenska av bl.a. Christer Kiselman m.fl.)

Jag tycker inte att man kan resonera riktigt så generellt som att det handlar om val mellan antingen svenska, engelska eller parallellspråkighet. Det är skillnad mellan forskning, utbildning och forskningsinformation; de riktar sig till olika målgrupper och därför hänger språkvalet ihop också med genren. Det viktiga tycker jag är att valet av språk för olika verksamheter relateras till den princip för universitetens arbete som citeras inledningsvis: universitetens ansvar är att befrämja ett universellt kultur- och kunskapsutby-

te. I den situation vi lever i i dag, och som verkar trolig även för den närmaste framtiden, gäller: för forskningsutbyte mellan länder krävs i dag vanligen engelska, för utbildning krävs både svenska och engelska, för forskningsinformation till ickeexperter krävs i första hand svenska.

Forskning

För forskningens del är det viktigaste målet att nå ut i världen, att delta i den internationella diskussionen. Det är alltså naturligt att välja engelska. Ett problem med detta är att för framför allt humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnen är språket ett viktigt redskap, och om man har svenska som förstaspråk är det redskapet mer utvecklat på svenska. Problemet kan dock i ganska hög grad åtgärdas genom god fackspråksundervisning på engelska, och även om det är tids- och resurskrävande måste universiteten satsa på det. Det sägs ofta i Sverige att svenskar är bra på att tala och skriva engelska, men det gäller nog mest i vardagliga sammanhang eller inom starkt fackspråkligt präglade områden som naturvetenskap och medicin. Medvetenheten om stilistiska skillnader i engelska är generellt sett ganska låg. Det sägs t.o.m. ibland i internationella sammanhang att svenska forskare talar och skriver "baby-språk" på engelska. (Se t.ex. Boström Aronsson 2005.)

Om man väljer att skriva på svenska krävs det i dag att man bifogar en sammanfattning på engelska (eller ibland som

**För forsknings-
utbyte mellan
länder krävs
i dag vanligen
engelska.**

alternativ något annat stort europeiskt språk). Men sammanfattningarna tenderar att vara ganska korta, och därför bör kravet vara att man skriver längre sammanfattningar på engelska, alternativt strävar efter att publicera längre artiklar i internationella tidskrifter för att delta i den internationella forskarvärlden. Att, som man gör vid den naturvetenskapliga fakulteten i Uppsala, där Christer Kiselman är verksam, kräva långa sammanfattningar på svenska om en avhandling är skriven på engelska, är lovvärt ur perspektivet "risken för domänförlust". Men framför allt är det betydelsefullt när resultaten ska användas för utbildning och forskningsinformation. Det innebär inte att all forskning måste presenteras på svenska; samtidigt med bytet till genrer för utbildning och forskningsinformation kan ett byte av språk äga rum.

Utbildning och information

För utbildningens del är det viktigt att påpeka att det finns stora förståelsefördelar med att studera på sitt förstaspråk, särskilt i sådana ämnen där språket är ett redskap. (Se t.ex. Söderlundh 2004.) För många andraspråkstalare tycks det, enligt rapporter "från golvet", vara lättare att studera på svenska än på engelska. Det är också mycket lättare för lärare att undervisa på sitt förstaspråk. Undervisningen blir helt enkelt bättre, mer entusiasmerande och motiverande om man slipper bekymra sig över språkformen och kan koncentrera sig på innehållet. Ur ett svenskt perspektiv bör alltså den högre utbildningen ske på svenska. Med lärare och studenter som är svenskspråkiga finns det ingen anledning att använda något annat språk än svenska, tvärtom. (Den nödvändiga inskolningen i engelskt fackspråk bör

ske vid separata tillfällen.) För engelskspråkiga forskningsrapporter som är skrivna i Sverige dessutom långa svenska sammanfattningar underlättas situationen ytterligare.

Men eftersom den högre utbildningen har ett krav på forskningsanknytning, och då inte bara till forskning producerad i Sverige, är mycket av forskningen engelskspråkig. Därför krävs goda kunskaper i det språket. Och med studenter från andra länder är det i stort sett nödvändigt att använda ett annat språk.

I september 2005 anordnades vid Helsingfors universitet en europeisk konferens om flerspråkighet vid universiteten, där man bland många andra ting diskuterade kvaliteten i kurser som ges på engelska i icke-engelskspråkiga länder. Uppfattningen var att kvaliteten varierar ganska mycket, och man ägnade uppmärksamhet åt olika sätt att förbättra den. Praktiskt illustrerades ett sådant sätt av Jaques Delmoly, enhetschef för EU-direktoratet för utbildning och kultur, som talade på franska men illustrerade sitt tal med bilder på engelska. Möjligheter till tolkning till engelska gavs samtidigt, men för en åhörare utan hörlurar, som jag, som också har gammal skolfranska i bagaget, gav föreläsningen ett gott utbyte utan tolkning; det betydde mycket för intresset att se och höra en entusiastisk fransman. Utbildning i fackspråksengelska krävs, men det är alltså inte vare sig förbjudet eller farligt att blanda språk; entusiasm och motivation är viktiga i utbildningssammanhang!

Ett argument för att svenska ska (fortsätta att) användas som vetenskapsspråk är att forskaren ska kunna kommunicera med icke-expertter om sitt ämne. Men den typen av kommunikation är en annan

genre än den vetenskapliga. Forskningsinformation måste förstås huvudsakligen ske på svenska i Sverige. Inom ramen för Bolognaprocessen är detta slags kommunikation med icke-expertter ett viktigt mål för den högre utbildningen, och kunskap och skicklighet i denna genre ingår i lärandemålen för alla examina. Det nya systemet införs i Sverige 2007. Arbetet med detta kommer så småningom att leda till att forskare blir skickligare i genren och att språkvalet blir relaterat till mottagargruppen. Det är däremot inte alls säkert att t.ex. alla termer som används expertter emellan måste ha en svensk ekvivalent; kunskap kan förmedlas i vardagliga ord. (Se t.ex. Anderberg 2005.)

Olika språkval

Min syn på frågan om engelska, svenska eller parallellspråkighet är alltså att språkvalet beror på genren. Det blir i praktiken nödvändigt med olika språkval för forskning, utbildning och information. För forskningens del går utvecklingen oundvikligen mot engelska. Genom den internationella forskardialogen kan kvaliteten bli allt bättre, men universitetet måste bli skickligare och effektivare i att utbilda studenter och lärare i engelskt fackspråk och engelska stilnivåer. För svenskans del behövs utbildning inom genren forskningsinformation. Detta är en stor och resurskrävande uppgift. Inom utbildningen måste vi arbeta med kurser och program på såväl svenska som engelska. Idealet är parallellspråkighet, d.v.s. att utbildningen erbjuds på båda språken, med svenska respektive utländska studenter som målgrupper. Men detta är förstas kostsamt, så det finns en risk att engelska blir alltmer allenarådande. Här behövs resursförstärkningar och politisk påverkan. Kanske kan

den nya språkmyndigheten bidra i detta arbete? ■

REFERENSER

- A feasibility study concerning the creation of a European agency for linguistic diversity and language learning.* Final Report 18. A study for the European Commission, Directorate General Education and Culture. 2005.
- Bi- and multilingual universities – Challenges and future prospects.* University of Helsinki 1–3 September 2005.
- Anderberg, Elsie m.fl., 2005: *Språkanvändning och kunskapsbildning.* Pedagogiska rapporter 2005. Pedagogiska institutionen. Lunds universitet.
- Boström Aronsson, Mia, 2005: *Themes in Swedish Advanced Learners' Written English.* Engelska institutionen. Göteborgs universitet.
- Bästa språket. En samlad svensk språkpolitik.* Regeringens proposition 2005/06:2.
- Josephson, Olle intervjuad i *Universitetsläraren* 16/2005. s. 4–5 och i *Tvårsnitt* 3/05, s. 43–44.
- Kiselman, Christer m.fl.: Svenska språket dör ut på landets universitet. *Dagens Nyheter* 17 juni 2005, s. 6.
- Laurén, Christer: Forskaren, ekonomin och lingua franca. *Tvårsnitt* 1/05, s. 36–39. 2005.
- Pagrotsky, Leif intervjuad i *Universitetsläraren* 16/2005, s. 4–5 och i *Tvårsnitt* 3/05, s. 43–44.
- Söderlundh, Hedda, 2004: Lika bra på engelska? En undersökning av hur studenter i Sverige förstår kurslitteratur på svenska respektive engelska. *Språk & stil.* Tidskrift för svensk språkforskning 14, s. 137–165.
- Universitetens Magna Charta. Bologna 1988.* Sveriges Universitets- & Högskoleförbund. December 1999.
- Ågren, Maria, 2005: Svensk humaniora på engelska – en svår men nödvändig kombination. *Tvårsnitt* 2/05, s. 45–47.

Kerstin Norén är docent i svenska språket och nybliven prorektor för Göteborgs universitet, tidigare dekanus. Varje vecka svarar hon på frågor om språkvetenskap i radioprogrammet Alltinget i P4 Göteborg. Hon medverkade senast i Språkvård 1993/3 med artikeln "Ger svensk språkvård något resultat?"